

УДК 323+316.4(497.11)(049.3)

Маринко М. Вучинић

**Компрадорски контекст
данашње Србије**

(Слободан Антонић,
Лоша бесконачност –
прилози социологији
српског друштва,
Службени гласник,
Београд, 2012, стр. 233)

Ово је књига коју чине, како то и аутор наглашава, тематски повезане студије чија је заједничка ознака да се баве проучавањем најзначајнијих политичких, економских и социјалних процеса

* Београдска отворена школа, Београд

у транзиционој Србији. Студије чине јединствено ткиво ове књиге јер имају заједнички именитељ – увид социолога изузетне ерудиције и научне утемељености у проучавање најважнијих токова у развоју нашег друштва.

У уводној белешци аутор је навео веома индикативан случај оспоравања прве студије објављене у овој књизи. Слободан Антонић је иначе изложен оспоравањима различите врсте али је ово била изузетна ситуација, пошто се одвијала током обликовања научног зборника у коме је студија први пут објављена, и током спровођења научног пројекта у коме је аутор учествовао. Њему се приговорило да је у своме теоријском и научном раду „преузео улогу етнокултурног националисте“ јер није прихватио преовлађујуће мишљење у нашој социологији о доминацији „идеје трећег пута“ у коме нема места етнокултурном национализму, јер је „трећи пут“ својеврсно политичко и идеолошко јединство глобализације, европских интеграција и залагања за тржишну економију.

То је „свето тројство“ трећег пута, које се усудио да доведе у питање Слободан Антонић, не само у овој књизи. У основи оваквог идеолошког заснованог става је добро познати аксиома да „код нас доброг национализма тешко може бити“. Зато није случајно да је Слободан Антонић навео ко-

ментар Вере Вратуше: „А да ли то значи да га други народи себи могу приуштити, односно да се Србима брани оно што се допушта рецимо Американцима и Британцима?“. При томе је доведено у питање идеолошко одређење да се по сваку цену морају подржавати глобализација у њеном актуелном неолибералном облику и идеолошким испољавању – што смо имали често прилике да видимо и у нашим савременим политичким околностима када је неолиберални модел био основно политичко и идеолошко полазиште наших псеудо либералних и демократских пост-октобарских политичких, или боље речено партијских, елита.

Слободан Антонић јасно излаже свој развојни идејни пут, од еврореалистичких позиција до евроекспресионизма, при томе критикујући и доводећи у питање деловање транснационалних елита – од капиталистичких, преко политичких, до културних. Он је зато и изнео став да му се аутоматски не може прилепити етикета „етнокултурног националисте“ и да се то не може чинити у предговору једног научног зборника, и то са идејно-политичких позиција које су израз апсолутизације идеолошке позиције „трећег пута“. А свако ко се не уклапа у овакав идеолошким оквир биће стигматизован као „заступник српског национализма“, „антимо-

дернизма“ и „традиционализма“ и тиме бити, не само идеолошки, дисквалификован и дифамиран. Антонић не спори да у његовим, не само теоријским радовима постоји јасна ангажована позиција – од коришћења светскосистемске парадигме, до преузимања концепције компрадорске буржоазије у класној анализи – али то никако није озбиљан разлог и повод да он буде сврставан у категорију етнокултурних националиста, антимодерниста и затупаних традиционалиста. Зато се он, као аутор који има јасно одређену теоријску позицију утемељену на озбиљним и објективним научним увидима, узда у суд читалаца и озбиљну начну анализу лишена идеолошких дисквалификација.

Антонић настоји и да нам пружи објашњење зашто је у наслову књиге ставио више него метафоричну ознаку – *Лоша бесконачност* – коју ми живимо већ толико дуго, као део наше свакодневице. При томе се ослањајући на Хегелово одређење да се „поставља нека нова граница, али тиме се напротив, заправо само враћа оно што је коначно. Та рђава бесконачност јесте по себи исто што и вечно требање“. Ради се о превазилажењу коначности тиме што се граница оног нашег коначног у мислима помера напред, каже Слободан Антонић. Али ову хегелијанску означену „лошу бесконачност“ ми јако добро познајемо

и ван сфере филозофских идеја и спекулација, пошто је она постала део нашег живота а често и његова главна одредница. И овакву схватање лоше бесконачности Слободан Антонић успева да, пре свега у својим теоријски и научно заснованим радовима, покаже на најуверљивији начин.

Ту не помаже ни настојање да се Антонић дисквалификује као „српски националиста“, јер је његов научни рад лишен погубног утицаја испразне политизације и вулгарне идеологизације. За њега је модернизација Србије, њена интеграција у средиште светског капиталистичког система већ два века то наше бесплодно „вечно требање“, та хегелијанска „рђава бесконачност“. Веома је значајан његов став да је „овај нараштај био уверен да је петооктобарском `срећном револуцијом` коначно пронашао кључ за улазак Србије у `златни дворац` светске историје“ (стр. 9). Али се убрзо показало да се та граница достизања модернизације и европеизације јавила као једнако чврста и несавладива граница као што је била и током протекла два века. Зато питање: Како прекорачити ту границу? – које непрестано поставља у својим различито обликованим и структурираним текстовима, остаје по Слободану Антонићу главно питање овдашње друштвене мисли и то не само овог већ и наредних поколења научника али и

државника који често и не препознају значај и досег овог суштинског историјског изазова.

Ретко се среће да неко данас исказује своју веру да је у Србији могуће доживети ситуацију да она буде организована и устројена као сређена и срећна друштвена заједница. Ову своју веру и оптимизам да је то ипак могуће Слободан Антонић везује не само за квалитетну улогу друштвених, културних и политичких елита већ и за уверење да мало ко верује да позитивно решење зависи само од Србије. Зато је он мишљења да морамо да чекамо да се покlope историјско сазревање наше друштвене елите и спољнополитичке околности које ће нам бити наклоњене. Преостаје нада каже аутор ове књиге „да ће наша друштвена елита у наредним временима достићи висину свог историјског задатка. У противном, ово лако може постати књига о једном неуспешном и ишчезлом, народу“.

Одговарајући, у првом поглављу, на питање „Постоји ли у Србији трансационална капиталистичка класа?“, Слободан Антонић се не ограничава само на анализу класног састава савременог српског друштва већ се ослања и на оцену да је глобализација трансационално преустројила класне односе, те да се зато и социолошка анализа мора окренути ширим друштвеним хоризонтима. Аутор се јасно одређује према

егзистенцији транснационалне капиталистичке класе у нашој земљи и то није за њега само академско питање. „Мислим, ипак, да само у Србији постоји тако изражен феномен ауторитарне и агресивне екстремно-неолибералне идеологије, која има чак и неке одлике тзв. либералног фашизма (liberal fascism: Goldberg, 2007). Неолиберализам се, иначе узима као типична идеологија транснационалне капиталистичке класе. Појава екстремне неолибералне идеологије јесте у нужној вези са транснационалном капиталистичком класом, мада се не може једино помоћу ње објаснити“ (12).

Историјске специфичности и постојање одређене друштвене структуре у којој функционише идеологија транснационалне капиталистичке класе, као више друштвене класе која има велики утицај на постојање средње класе, део су историјско-компаративне анализе која је веома заступљена у овој књизи. Аутор је изнео и дилему, да ли се ради о постојању традиционалне владајуће класе или елите, и опредељује се за транснационалну капиталистичку класу, а политичку, економску, технократску, медијску и културну елиту посматра као фракцију горње класе. При томе, за њега је веома значајно питање „да ли је тако схваћена српска горња класа интегрисана у европске транснационалне структуре довољно

да се и сама може назвати транснационалном капиталистичком класом?“ (15). Занимљива је тврдња из истраживања, на које се позива Антонић, да представници српске елите испољавају јаку намеру да се што пре интегришу у редове елите Европске уније, а то њено везивање је чак веће и снажније од елита земаља које су већ у Европској унији. Слободан Антонић истиче податак да је „српска елита при самом дну листе европских елита по везаности за домовину“ (20), и то је део њеног вредносног система, њене колективне идеологије.

Основне идеолошке поставке транснационалне капиталистичке класе, по Антонићу, садржане су у идеји антикомунитаризма, а у Србији и на дихотомији „вредног директора“ и „лењог радника“ (који „не може да се ослободи самоуправљања“, захтева поштовање одређених синдикалних и радничких права, а чак се усуђује да тражи и своју зарађену плату!). Преовлађајућа идеолошка матрица транснационалне капиталистичке класе, наиме, почива на одбацивању заједнице у име „неспутаног индивидуализма“, и на тврђњи да се друштвени интереси остварују путем „невидљиве руке“ слободног тржишта, док се мешање државе и утицај заједнице тумачи као израз „репресивности“ и „традиционалног схватања државе из времена реалног социјали-

зма". Логично је да представници транснационалне капиталистичке класе имају и озбиљан утицај на обликовање политичког живота и деловања политичких партија у којима доминирају антикомунитаристичка и неолиберална идеологија. Зато и није чудно што су приватници, предузетници и већина економских стручњака у Србији безрезервно прихватили неолибералну доктрину које је постала преовлађујућа у САД и Енглеској, од осамдесетих година 20 века. Социјалне, економске и политичке рачуне ове идеологије плаћамо данас, и то не само ми већ и народи који припадају Европској унији.

Слободан Антонић истиче да је за Србију карактеристично „постојање екстремне варијанте идеологије транснационалне капиталистичке класе, са крајњим елитизмом, антипопулизмом и антикомунитаризмом, као својом садржином“ (28). Он при томе истиче и примере посебно израженог социјалног расизма у односу на класно и статусно ниже слојеве, али и изражавање презира према онима који нису део владајуће класе. Илуструјући то различитим изјавама (између осталог и тврдњом Ненада Прокића да „у Србији неће бити ништа боље док се не задиме ломаче свете шпанске инквизиције“), Слободан Антонић истиче да „овако суров однос према нижим слојевима,

који су по правилу главни губитници транзиције и глобализације, типичан за транснационалну капиталистичку класу“ (33). Он посебно апострофира ЛДП као радикалног заступника неолибералне идеологије транснационалне капиталистичке класе. Ово се пре свега односи на економска питања, где ЛДП заступа идеју најсуровије и потпуне приватизације (јавних предузећа, пољопривреде, енергетике, саобраћаја, нафтне индустрије, банкарства, осигурања и телекомуникације). Апсолутизује се значај приватног сектора и захтева што веће повлачење и искључивање државе. Приватно власништво и приватни егоизми јесу све, заједница, друштво и држава нису ништа.

Указујући на ове постулате неолибералне идеологије, Слободан Антонић посебно наглашава везаност ЛДП идеолога за деловање „невидљиве руке“ тржишта на глобалном нивоу, као и значај САД у обезбеђењу глобалних оквира за деловање најекстремнијих облика неолибералне идеологије. Веома је важно нагласити и деловање социјалне панике у средњем и вишем сталежу који је присутан у времену транзиције у Србији. Зато се у деловању овдашњих заступника неолибералне идеологије могу препознати и њене основне поставке – што бржа приватизација и брза политичка и друштвена интеграција у евро-

атлантске структуре, које се виде као претпоставке личне социјалне промоције и стицања вишег материјалног статуса. Аутор ове књиге наводи да, баш због постојања синдрома социјалне панике, у Србији можемо да нађемо доста сличности између класичног и тзв. либералног фашизма: „импулсиван, емоционалан приступ политици и најтежим друштвеним питањима, веру да се чистом вољом за напором могу превазићи сви друштвени проблеми (волунтаризам и децизионизам), безгранично поверење у одређене стручне и политичке ауторитете, опсесија младошћу (као облика ејџизма), култ акције, манихејску визију друштва са `коначним` непријатељем, са којим `нема помирења`, слепу веру у пројектовани утопијски циљ, уверење о сопственој месијанској улози у односу на цело друштво, ригидно-материјалистичко схватање модернизације, антихришћанске (неопаганске) и антитрадиционалистичке сентименте“ (40-41).

Из свега што је до сада наведено, могу се препознати основни елементи идеологије транснационалне капиталистичке класе: елитизам, неолиберализам и антикомунитаризам. Ту идеологију често преузима и средња класа, која је на посебан начин угрожена деловањем транснационалне државе и политичких структура које неминовно доводе до ерозије

утицаја ситне буржоазије и премештање центара одлучивања из структура националних држава у транснационалне структуре. У закључку овог поглавља наведена је оцена да се концепција о транснационалним капиталистичким класама може применити на наше транзиционо друштво. Али остаје отворено питање природе класне свести и њеног функционисања као дела глобалних социјалних и економских структура, али у домену наших локалних елита.

У другом поглављу „Компрудорска и национална буржоазија: класна структура данашње Србије“, аутор даје преглед структуре нашег друштва у оквирима савремених политичких кретања код нас, и у светским оквирима. При томе он се у својим ставовима ослања на анализу класног положаја (места на којима се остварује системска рента, заснована на монополисању понуде) а наш систем је проучаван и анализиран као део светског капиталистичког система (однос центра и периферије), односно у склопу функционисања различитих фракција владајућих виших слојева. Пропагандистички и спровођење приватизације друштвене својине поставило је у средиште пажње класну структуру у Србији. Више нема дилеме да је у нашем друштву дошло до значајних и радикалних промена не само у саставу и функционисању класних

структура, већ да су на делу и велике социјалне и класне промене у светскоисторијском контексту који је за Слободана Антонића од посебне важности. Антонића занимају шири и свеобухватнији социјални и политички процеси, па структуру српског друштва – економску, политичку и културну – он посматра и као део транснационалних структура. То је Антонићево основно методолошко полазиште у проучавању утицаја и препознавању улоге транснационалних елита и класа, и оно се протеже веома доследно и скупuloзно у целокупној анализи српског друштва које се и не може посматрати изван глобалног историјског и друштвеног контекста.

Зато је изузетно важна Антонићева анализа односа компрадорске класе, националних елита и средњег слоја, а посебно је значајан став аутора да постоје случајеви у којима је национална буржоазија успела да надвлада компрадорску елиту. За Слободана Антонића компрадорска елита је, и у савременим друштвеним и социјалним односима, главни агент глобалног капитала и његових политичких структура. Он наводи да постоје три посебна компрадорска слоја: компрадорска пословна и политичка елита, компрадорска интелигенција, компрадорска буржоазија. Сви ови компрадорски слојеви могу се јасно препознати и у социјал-

ним, политичким, интелектуалним и политичким сферама нашег друштва. Слободан Антонић посебно истиче „да је у раздобљу транзиције основна системска функција компрадорске елите да домаће становништво убеди да је најбољи начин модернизације предаја ресурса (економских, политичких и културних) у руке странаца, тачније, представника глобалног монополског капитала. Као награду за ову функцију, компрадорска елита добија коруптивну ренту – део профита створеног тако што носиоци транснационалног капитала преузимају и експлоатишу домаће индустрије и остале енергетске, саобраћајне и комуникационе ресурсе. Сличну функцију имају, примера ради, и компрадорска интелигенција у медијима, или она на универзитету, у невладиним организацијама, у институцијама културе“ (61).

Аутор посебно наглашава значај стварања и учвршћивања културне хегемоније јер се на тај начин обезбеђује наметање система вредности, образаца понашања и пожељне листе политичких и културних питања. Уту сврху, изузетно је важно остваривање утицаја и контроле у сфери културе и медија. Позивајући се на Грамшијев став – *ко влада културом влада и заједницом* – Слободан Антонић инсистира да је „економска промена могућа само преко политичке промене, а политичке про-

мене нема без претходне победе у културном рату“ (62). Данас смо сведоци како, не само у нашем друштву, расте значај остваривања културне хегемоније и важности доминације у беспштедном културном рату који траје несмањеном жестином.

У Антонићевој примени компрадорске парадигме на Србију, затим, дата је прегледна слика класне структуре нашег друштва и слојева који је чине. Власници великих увозничких предузећа чине први препознати слој, следе власници већих производних извозничких предузећа као и представници национал-модернизаторске стране, а „проевропски“ политичари чине трећи компрадорски слој. Посебно се наглашава улога и деловање увозничких лобија у Србији на упропашћавању модернизацијских, производних и извозних капацитета српске привреде. Њихово деловање представља типично понашање компрадорске елите у (полу)периферној земљи. Оваква анализа класне и социјалне структуре ослобођена је идеологизације иако аутор не скрива своја јасно изражен и аргументован став заснован на објективној анализи која није лишена ни његових личних политичких убеђења, али без намере да се намеће одређени идеолошки светоназор.

У трећем поглављу књиге дат је и поглед на светскоисторијске

аспекте кризе и на положај Србије у том контексту. Акцент је стављен на идеју да се међу водећим земљама центра издваја један хегемон, а криза која настаје у тој водећој земљи неминовно има утицај на функционисање и обликовање светске привреде и укупну социјалну и друштвену структуру. У наглашавању светскоисторијског контекста као изузетно значајног, аутор анализира улогу САД и њену доминацију у коришћењу најважнијих ресурса, виртуелни карактер њене економије, конституисање и деловање глобалне финансијске олигархије у Њујорку и Лондону, која не ствара нову вредност. „Дерегулисани“ финансијски капитал јавља се као основно средство глобалне доминације и све суровије и похлепније експлоатације, у чему посебну улогу игра долар као основа светског новца.

Слободан Антонић истиче да су „светска финансијска олигархија и политички управљачи из САД (империје) почели да делују као савезничке фракције једне те исте светскосистемске елите. Неолибералне мантре, као што су: цео свет мора бити једно тржиште, све мора да буде на продају и свако мора да буде на продају, које су током осамдесетих и деведесетих година запоселе умове готово свих економиста из (полу)периферије биле су само израз идеологије глобалног ка-

питала“ (77). И у транзиционим околностима настанка наше верзије дивљег капитализма, можемо видети и препознати гротескне примере неолибералних идеолога и економиста увек спремних да служе власти (која се ослања на овакву идеологију) – и то као вечити економски саветници и фискални стручњаци (без обзира што су до јуче заступали другачије економске доктрине).

Слободан Антонић јасно и аргументовано износи своје убеђење да су основни проблеми у Србији управо у политичкој елити и њеном погрешно одабраном или наметнутом опредељењу за спровођење неолибералне идеологије која је, у транзиционим временима, дала резултате супротне прокламованим циљевима. Аутор излаже своје убеђење да „многе периферне народе у светском систему данас не води демократски одговорна политичка класа, већ локални економско-политички `колаборанти Империје`, који се најчешће називају компрадорском елитом“ (88). Али он не остаје само на овим констатацијама већ износи опредељење да је Србији неопходна национално-модернизаторска елита и активна извозна економска политика. А за то је неопходно да се догоди процес радикалног одвајања од владајуће компрадорске идеологије, у којој ЕУ нема никакву алтернативу, и отвори простор економ-

ском и политичком савезништву са Русијом и Кином.

У четвртој поглављу ове књиге разматра се однос транснационалних структура и српског образовног система. Аутор сматра да актуелни процеси глобализације имају за циљ да и процес образовања уведе у доминантне структуре капиталистичког система. Уочава се веома јасно промена карактера образовања која доводи до преваладавања класно елитистичког принципа, док је јавно образовање изложено процесу убрзане девастације. То се посебно може видети у анализи реформе основног и средњег образовања које треба да постане само сервис за обуку помоћне радне снаге. У анализи домета Болоњског процеса, аутор сматра да „у самом средишту такве концепције јесте замисао да реформисани универзитет не би требало више да ствара слој националне интелигенције – као једног од главних покретача и делатника модернизације, већ слој атомизованих стручњака, чија је главна функција опслуживање транснационалног економског и политичког система“ (109).

У петом поглављу ове књиге, на случају Србије, анализиран је значај и утицај истакнутих делатника у транзиционим друштвеним процесима (у којима, иначе, улога истакнутих политичара добија на значају, не само у симболичкој равни). У нестабилним

друштвима, сматра аутор, увек се јављају политичке личности које долазе у ситуацију да могу да обликују изузетно важне историјске и друштвене догађаје. Анализе њиховог деловања и однос друштвених структура и актера у великој мери одређују природу и степен развоја транзиционих друштава. Управо се транзициона времена одликују великим бројем преломних тачака и процеса у којима долази до изражаја начин и домет деловања истакнутих политичких личности, али се отвара простор и за избор између различитих праваца у политичким и историјским кретањима. Слободан Антонић настоји да се на објективан и неидеолошки начин одреди према важним политичким актерима српске транзиције: Слободану Милошевићу, Војиславу Коштуници и Борису Тадићу, као и да оцени домете и границе њиховог политичког и државничког деловања.

И из ранијих анализа овог аутора (*Заробљена земља*, 2002) произилази да би без деловања Слободана Милошевића много брже пропале екскомунистичке структуре, на које се он ослањао а да није схватао да његов ауторитарни облик владавине има ограничен рок трајања. Милошевић је, тако, 2000. године био убеђен да ће успети да обезбеди још једну победу на председничким изборима, не примећујући да се модел

његовог политичког деловања исцрпео и да је изгубио поверење већине бирача, али и структура које су га подржавале.

У овом поглављу се анализира и деловање В. Коштунице и његова улога у стварању политичког устројства након петооктобарских промена. Слободан Антонић истиче да је важна заслуга Коштунице што је, након 5. октобра, зауставио револуционарно безакоње, форсирао питање решавања Косова (оснажујући значај легалистичке борбе против сецесије, доприносећи јачању свести о важности националног идентитета и водећи политику одбране националног суверенитета), обезбедио доношење новог Устава 8. новембра 2006, и тако омогућио јачање и стабилизацију демократских установа и процедура. Аутор истиче и парадокс да је управо В. Коштуница, као демократски политичар упућен у значај темељних вредности америчке демократске мисли, дошао у дубоки сукоб са америчком администрацијом која је, затим, преводиоца *Федералистичких списа* и коментатора Токвиловог дела *Демократија у Америци* прогласила за тврдокорног српског националисту неспремног да сагледа захтеве реалне политике. То је политичка стигма која је и данас остала везана за политичко деловање В. Коштунице, али и за странку коју он предводи већ

две деценије. Његова идеолошка стигматизација и сатанизација траје и у савременим околностима, те зато не изненађује политичка маргинализација Коштунице (чему је добрано допринео и његов кунктаторски политички приступ и недостатак одлучнијег преузимања ризика у политичкој борби).

Бориса Тадића аутор означава као другог кључног актера у српској транзицији, у последњој декади овог века. Тадић је дошао на чело Демократске странке у време када је та партија имала испод десет посто подршке у бирачком телу, као ново, прихватљивије и поштеније лице ове странке. У време трајања кохабитације са владом коју је водио В. Коштуница, Тадић као Председник републике није могао да озбиљније развије своју политичку концепцију. Али касније, све до преломног тренутка у УН, он је настојао да води политику „и ЕУ и Косово“. Одлучујући тренутак за решавање косметског питања, по аутору, али и за одређење даљег тока укупних процеса транзиције нашег друштва, био је 9. септембар 2010. године. Тада је, после одлуке Међународног суда правде да Декларација о независности Косова (17. фебруара 2008) не нарушава опште међународно право и не повређује резолуцију 1244 СБ УН, покренута иницијатива да се ставовима Генералне скуп-

штине УН анулирају негативне последице одлука Међународног суда правде. На тај начин би питање решавање судбине и положаја Срба на Косову и Метохији било стално у фокусу Уједињених нација, као проблем који се решава под њеним окриљем и у оквиру резолуције 1244 Савета безбедности. Међутим, по већ познатом сценарију, уследили су велики политички притисци и Б. Тадић је „променом резолуције 9. септембра, симболично учинио следеће: прво, ставио је тачку на правну борбу за територијални интегритет Србије, односно за непризнавање сецесије Косова. Србији је након тога остало само да настави да понавља како `она сама никада неће признати независност Косова`. (...)Друга симболички важна последица овога чина јесте одустајање од лозинке `и ЕУ, и Косово`“ (136). Тадић је тада „изгубио део легитимацијског ослоња за своју главну идеолошку и политичку поруку – да се истовремено може бити и добар `Европљанин` и добар `патриота`“ (138). Цех овако „доследно“ вођеној политици Борис Тадић је платио на председничким изборима које је изгубио и због недоследне и неконсеквентне политике коју је водио у решавању косметског проблема.

У шестом поглављу ове веома значајне књиге аутор даје преглед узрока који су довели до пораста

евроскептицизма у Србији. Први узрок је утицај које је признање сецесије Косова и Метохије од стране већине земаља ЕУ оставило на јавно мњење Србије, а други је очигледна намера ЕУ да услови улазак наше земље у ову организацију и формалним признањем косовске државности (што се још увек не тражи од Србије, али ће овај услов сигурно бити постављен). Остали узроци који су довели до настанка и пораста евоскептицизма могу се везивати и за непрестану примену дуплих стандарда у односу на српски народ и његову судбину у грађанском рату који је вођен на тлу федералне југословенске државе. Аутор је анализирао различите аспекте појаве евоскептицизма у нашем јавном мњењу, у странкама, у публицистици, у научној периодици, и у књигама посвећених овој теми. На тај начин, Антонић је пружио јасан увид у најшири спектар идеја, ауторских прилаза, научно утемељених анализа и ставова политичких актера, што може бити од великог значаја за даље проучавање различитих облика и аспеката евоскептицизма. Антонић истиче да је „основна мана евоскептичке позиције у Србији свакако одсуство пажљивијег разматрања питања – која је алтернатива прикључењу Србије Европској Унији?“ (194). Полазећи од оцене да се, у нашој публицистици али и у научним публи-

кацијама, већ уобличио систематична и аргументована позиција евоскептицизма, аутор позива заступнике евроентузијазма на дијалог и критичко сучељавање различитих становишта како би се отворила озбиљна и рационална расправа о најважнијим стратешким питањима нашег друштва (а у коме нема готово никакве расправе ни о мање важним питањима и проблемима).

Књига Слободана Антонића *Лоша бесконачност: прилози социологији српског друштва* од изузетне је важности за сагледавање социјалне и класне структуре нашег транзиционог друштва (у коме се често од дрвећа не види шума). Она нам даје јасне и прецизне одговоре о постојању транснационалне капиталистичке класе и у нашем друштву, о њеном стварном утицају на политичке и социјалне процесе, као и на формирање постојеће класне структуре и њене идеологије. Посебно се проблематизује питање односа компрадорске и националне елите и средњих слојева у светскоисторијском политичком и социјалном контексту, што је од посебног значаја за разумевања ширег окружења у коме се одвија транзиција нашег друштва и његово класно структурирање и деловање.

И у овој књизи, Слободан Антонић је показао да је од посебног значаја да спознамо основне,

структуралне, социјалне и политичке процесе који чине друштво у коме живимо, како бисмо могли да разумемо светскоисторијски контекст времена у коме се налазимо, као и да бисмо могли и сами да се укључимо у разрешавање најважнијих проблема који оптерећују наше друштво.

